

A VMDK Magyar Autonómia tervezetéről

1993. október 17.

Tabajdi Csaba:

Mai vitánk szakmai részének az az üzenete, hogy bár mindannyian egyértelműen támogatjuk a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösségének autonómia-törekvéseit, mégis szeretnénk szakmai bírálatunkkal, észrevételeinkkel segíteni az munkájukat. Természetesen ez a mai összejövétel egyidejűleg politikai szolidaritás és politikai állásfoglalás is. Mindannyian pontosan tudjuk, milyen helyzetbe szorult be a vajdasági magyarság a délszláv háború, a szerb nacionalizmus következtében. Most, amikor a VMDK is harcba száll a kis-jugoszláviai választások során, szeretnénk, ha ez a mai rendezvény segítené a VMDK helyzetét, pozícióját. Mai összejövételünk előadója a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösségének elnöke, Ágoston András, továbbá Mirnics Károly, aki az autonómiatervezet egyik kidolgozója volt. A vitában szerepel Bíró Gáspár a Teleki László Alapítvány kutatója, az ENSZ emberi jogi bizottságának keretében Szudán raportőre, az MDF kisebbségi szakértője; Lőrincz Csaba, a Fidesz kisebbségi szakértője, Wiener György, a Szocialista Párt kisebbségi szakértője. A Vajdasági Magyarság Demokratikus Közössége elsőként alkotott meg egy átfogó autonómia koncepciót. A Vajdasági Magyarság Demokratikus Közössége az, amelyet nem szabadlnak szét politikai viták, ahol nincsenek látványos politikai harcok. Azt is el lehetne mondani, hogy talán az egyik legszervezettebb és legegységesebb erő. Ami még jellemzi a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösséget, az a vonás, hogy a VMDK egyszerre él a felső szintű politizálás, a parlamenti harc eszközeivel, hogy megpróbálja a magyar autonómia-tervezetben megfogalmazott politikai céljait megvalósítani és egyidejűleg építkezik a maga kisebbségi bázisán, megpróbálja megszervezni a kisebbségi civil társadalmi szervezetet. Bár nehéz eldönteni, hogy a határon túli magyarság hol van a legnehezebb helyzetben, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy jelenleg a Vajdaságban élő magyarság van a legszorongatottabb helyzetben.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Ma az autonómia-tervezet elemzésével megpróbálunk segítséget nyújtani. Végig kell gondolnunk azt is, hogy helyes volt-e a magyar külpolitika az elmúlt években Kis-Jugoszláviával kapcsolatosan? Fel kell vetni, nincs-e szükség valamiféle korrekcióra. Nyilvánvaló, hogy az embargó politikája hatástalan maradt, mert nem vezetett ahhoz, amiben sokan reménykedtek: egyrészt, hogy a Milosevics-rezsim összeomlik, másrészt, hogy a szerb vezetés le fog mondani területi követeléseiről és területi hódításairól.

Az embargónak a hatása rendkívül ellentmondásos, sok tekintetben negatív. A Milosevics-rezsim nem bukott meg, nem alakult ki olyan számottevő politikai erő Jugoszláviában, amely ennek a nagyszerb törekvésnek a lényegi korrekcióját képviselné. A társadalom jelentős része, és benne a Szerbiában élő magyarság is drámai módon elszegényedett. Ezért nagyon is megfontolandó, helyes-e az az álláspont, elegendő-e az Magyarország részéről, hogy amennyiben az embargót enyhítik, Magyarország azt nem ellenzi? Az élelmiszer-embargó feloldását Magyarországnak nem kellene elleneznie, éppen ellenkezőleg, kezdeményeznie kellene azt. Ezzel nem Milosevicséket és a nagyszerb nacionalizmust legitimálnánk, ami számunkra természetesen elfogadhatatlan. A réalpolitika jegyében végig kell gondolnunk, helyes volt-e ez az eszköz. Mert könnyű Amerikából embargókat meghirdetni, de ezt Magyarország, de különösen a vajdasági magyarság sokkal drámaibb következményekkel éli meg.

Ágoston András, a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösségének elnöke:

Azok a bírálatok, amelyeket eddig a szerb hatalom részéről hallottunk a szerb sajtón, televízión keresztül, két pontban összegezhetőek. Az egyik a dokumentum bizonyíték arra, hogy a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösségének szeparatista törekvései vannak. A másik, hogy a koncepció olyan elemeket tartalmaz, amelyek nélkülözik a reális helyzetfelmérést és gyakorlatilag lehetetlent követelünk. A hitetlenkedők véleményének ellenére most olyan szakaszban van a belpolitikai helyzet Jugoszláviában, amikor egyre reálisabbnak tűnik, hogy a nemzetközi nyomás ösztönző hatására végül hajlandó lesz a szerb hatalom arra, hogy politikai követeléseinkről, így az autonómia követelésünkéről is tárgyalásokba bocsátkozzon a VMDK-val, mint a vajdasági magyarság legitim politikai érdekszervezetével. Arra kérek minden jelenlévőt, hogy a lehető legkeményebb hangnemben mondjon véleményt erről a dokumentumról. Engedjék meg, hogy röviden elmondjam, hogyan tekintünk mi a Vajdasági Magyarság Demokratikus Közösségében erre a – most már több, mint másfél évvel ezelőtt elfogadott – dokumentumra. Amikor 1992. április 25-én Kanizsán, a VMDK évi közgyűlésének végén a résztvevők elénekelték a Himnuszt, tudták, hogy ezzel egy hosszú, sötét szakasz zárult le a vajdasági magyarság kisebbségként megélt több, mint 70 éves történetében. Miután már korábban az önszerveződés útjára tért, és politikailag talpra állt, a vajdasági magyarság a magyar autonómiára vonatkozó elképzelés megfogalmazásával és dokumentum formájában történő elfogadásával megteremtette a nemzeti identitás

megőrzésének, saját megmaradásának nélkülözhetetlen alapfeltételeit. A soron következő választásokon a vajdasági magyarság óriási többsége, több mint 80 %-a az autonómia törekvéseket megfogalmazó VMDK-ra szavazva a nemzetközi politikai közvélemény számára is legitimizálta mind a magyar autonómia eszméjét, mind pedig a VMDK-t, mint törekvéseit érvényesítő politikai szervezetet. Közvetlenül jegyzem meg, hogy személyem és természetesen a legszűkebb vezetőség tagjai eddig mintegy 300 esetben tudtak szót váltani a jugoszláv békefolyamatot irányító, vagy arra esetleg hatással bíró politikusokkal, diplomatákkal. Azt hiszem, hogy a huszadikig sem tudtunk volna eljutni, ha alapvető dolgokban nem mondtunk igazat, vagy pedig, ha nem olyan koncepcióval rukkoltunk elő, amely mindenki számára – hogy így mondjam – a nyugati fülnek is érthető és elfogadható.

Kisebbségként megélt történelmében először, a vajdasági magyarság teljesítette a nemzetközi politikai porondon való megjelenés demokratikus alapfeltételeit, s teljes fegyverzetben küzdhet sorsa jobbrafordulásáért. Történelmi szerencse, hogy a pillanatnyilag súlyos megpróbáltatásoknak kitett és létében fenyegetett vajdasági magyarság törekvései szervesen illeszkednek azokba a legáltalánosabb nemzetközi folyamatokba, amelyek az erőszak visszaszorítását, a méltányosság elvének térhódítását, s egyáltalán – a demokratikus politikai rendszerekben működő piacgazdálkodó társadalmak létrehozatalát célozzák. *A VMDK hármas autonómia koncepciója modell értékű.* Nemcsak azért, mert autentikus, mert a saját megmaradásáért demokratikus politikai eszközökkel küzdő népcsoport tapasztalataira épül, hanem, mert megoldásaiban toleráns alapelveket követ, s a konfliktus megoldását pluralisztikus érdekérvényesítés útján keresi. Megoldásaiban újszerű, rugalmas, könnyen idomítható a legeltérőbb társadalmi, politikai körülményekhez is. Megoldást hoz a kisebbségi közösség tömbben élő és szórványban maradt részeinek is. *A perszonális autonómia* eszméje a kisebbségi közösség tömbben, illetve szórványban élő részeit kapcsolja szervesen egybe, még hozzá az identitás megőrzése szempontjából legfontosabb kérdésekben: az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás területén. Megoldást hozhat azonban ez az autonómia koncepció mindazon országrészek számára is, amelyekben több nemzeti kisebbség él a többséggel elvegyülve. A perszonális autonómia rendszerként felfogva önállóan is megvalósítható, és ami a legfontosabb, ugyanazon a területen több kisebbség, illetve a többségi nép is önállóan intézheti saját ügyeit, mind az oktatásban, mind pedig a művelődésben és tájékoztatásban. Az egy területen létező perszonális autonómiák együttműködése lehetséges, még hozzá úgy, hogy serkentőleg hasson mindegyikük önálló tevékenységére is.

Egészében véve, a VMDK autonómia koncepciója biztosítja a kis közösségek, így a vajdasági magyarság nemzeti identitásának megőrzését anélkül, hogy e törekvés érvényesülése bármilyen formában is gátolná az állami szuverenitás jogi, alkotmányjogi megnyilvánulásait. Éppen ezért, s mert toleráns alapelvekre épül, az autonómia koncepció gyakorlati alkalmazása nagyban hozzájárulhat egy konkrét állami és politikai struktúra demokratizálásához, pluralisztikus átalakításához. Így bevezetése többé már nemcsak e kis közösség par-

Keletről Nyugatra Európa közepén

tikuláris érdeke, hanem egy általánosabb konstellációban szélesebb, akár nemzeti politikai érdek is.

Ebben az értelemben a VMDK autonómia koncepciója segíti az emberi jogok általános érvényesülését. Ha ugyanis egy népcsoport nemzeti identitásának megőrzését az autonómia jogi keretei között biztosítva látja, a csoport tagjai – közösségi érdekeik megvalósulásán túl – érdeklődéssel fordulnak az állami keretek között épülő demokratikus politikai rendszer felé. Politikai szabadságjogai érvényesítésével más nemzetbeli, de azonos politikai nézeteiket valló egyénekekkel együtt hathatósan hozzájárulnak nemcsak az adott társadalom általános demokratizálódási folyamataihoz, hanem a demokratikus politikai rendszer intézményeinek hatékony működtetéséhez is. Természetes, hogy a politikai szabadságjogok egyéni érvényesítése tekintetében a VMDK autonómia koncepciójában rögzített kisebbségi intézmények, illetve döntéshozatali szervek és mechanizmusok nem képezhetnek kivételt. Az autonómia döntéshozatali szerveinek többpárti, pluralisztikus összetétele egy pillanatra sem válhat kérdésessé. E szervek – a népcsoporton belüli politikai tagolódásnak megfelelő – összetétele egyik alapfeltétele az autonómia modell demokratikus működésének. A politikai pluralizmus olyan alapelv, amelynek teljes kibontakoztatását az autonómia jogi keretei nemhogy akadályoznák, inkább serkentik.

Bíró Gáspár, a Teleki Alapítvány munkatársa, kisebbségi szakértő:

Jogászként már több fórumon kifejtettem véleményemet erről a tervezetről, méltattam ezt a szöveget. Itt ma inkább azzal a problémával kapcsolatban szeretnék néhány gondolatot felvetni, hogy mikor, milyen körülmények között, hogyan válhatna ez a szöveg élővé, vagyis politikai alku tárgyává. Olyan alku vagy politikai vita tárgyává, ahol érvek feszülnek érveknek, ahol jogi politikai fogalmak állnak szemben jogi, politikai fogalmakkal, nem pedig védtelen emberek állnak a puskacsővel szemben. Ahhoz, hogy ez az állapot bekövetkezzék, elsősorban alapvető szemléletváltozásra van szükség. Ennek a paradigmaváltásnak a lényegét úgy fogalmaznám meg: a világnak el kellene már döntenie, hogy milyen álláspontra helyezkedik. Továbbra is a 19. századi reálpolitikai szemlélet lesz az uralkodó, vagy pedig végre elkezdjük komolyan venni a modern demokrácia megvalósításának követelményeit? A 19. századi reálpolitikai szemlélet alatt azt a szemléletet értem, hogy egy győztes háború után a győztes tetteit visszamenőleg legitimálja maga a győzelem ténye, beleértve a területszerzést, az elkövetett atrocitásokat valamilyen magasabb érdek nevében, vagy pedig elkezdünk másképpen gondolkodni, és komolyan vesszük a demokráciát, demokratikus berendezkedést, az egyén szabadságát és a társadalmi béke követelményét?

Szükségét érzem, hogy kifejtsem a véleményemet a VMDK ún. kompromisszum-képtelenségéről. Sokfelől elhangzott ez a vélemény: a VMDK kidolgozta ezt a koncepciót, mereven ragaszkodik hozzá, nem hajlandó engedni belőle, tehát kompromisszum-képtelen. Véle-

ményem: ha valaki politizálásra adja a fejét, és komolyan gondolja, hogy képviseli tízezrek, százezrek érdekeit, és miután egy nyilvános vita után kialakult egy közösségen belül egy koncepció, azt igenis képviselni kell addig, amíg a körülmények meg nem változnak olyan mértékben, amely indokolná az eredeti álláspont megváltoztatását. Ez a szöveg úgy áll egymagában, ahogy van. Ez nem két-három ember találmánya, hanem nyilvános – sokszor éles – vita, kompromisszumok eredménye. E mögött egy közösségi akarat áll. Egyértelműen ki nyilvánított az akarat a közvetlen, egyenlő, titkos és általános szavazások alkalmával, amelyek eddig abban az országban megtörténtek. A VMDK álláspontja politikai fogalmakban megfogalmazva egy ajánlat, egy tárgyalási pozíció. S ha ezt a tárgyalási pozíciót valaki egyszer komolyan fogja venni, azután majd kiderül: mennyire érvényes, mennyire fenntartható, mit lehet vele kezdeni, hova lehet fejleszteni.

Visszatérve az előbb jelzett szemléletváltozásra vagy feszültségre, ami a mai állapotokat jellemzi. Az látszik szükségesnek a jelenlegi helyzetben, hogy az alapvető fogalmakat végiggondoljuk, értelmezzük vagy újraértelmezzük. A 19. század nemcsak a reálpolitika imént jelzett cinikus formájában köszönt vissza 1989 után, hanem egyéb tekintetben is. Hadd mondjak három példát! *Nemzeti szuverenitás – állami szuverenitás*. Tipikus 19. századi felfogás, hogy minden nemzetnek saját államban kell élnie és, ha morálisan indokolt ennek a helyzetnek a létrehozása akár erőszakos úton is, nemzeti szabadságharc révén. A bajok ott kezdődnek, amikor a nemzeti szuverenitás és az állami szuverenitás fogalmi összecsúsznak, s a nemzet szuverenitása egyet jelent az állam szuverenitásával. Az 1868-as magyarországi kisebbségi törvény ezt a felfogást képviselte, a francia nemzetállami liberalizmus hagyományára alapozva határozta meg a magyar politikai nemzetet. Ennek a nemzetnek a Magyarországon akkor élő nemzetiségek tagjai voltak, a törvény csak egyéni jogokat ismert el. Ennek a helyzetnek a következményét jól ismerjük. Mi van akkor, ha a nemzetet kizárólag etnikai alapon határozzuk meg? Mi lesz azokkal az állampolgárokkal, akik az adott állam területén élnek, nem akarják elhagyni az állam területét, ragaszkodnak a szülőföldjükhöz, bár kötődésük nem etnikai alapú? Mi lesz velük, ha föltétlenül ragaszkodnak ahhoz, hogy szülőföldjükön maradjanak? Másodosztályú állampolgárok lesznek, vagy az asszimiláció az egyetlen járható út. Mi van ilyen helyzetben a nyelvhasználattal, a nyilvános vallásgyakorlással? Van-e értelme emberi jogokról, szabadságjogokról beszélni egy ilyen helyzetben, amikor nem beszélheti saját nyelvét, nem gyakorolhatja a saját vallását? Az 1966-os polgári és politikai jogok egyezség okmánya elismeri ezt a jogot. Sőt, ezt a jogot úgy ismeri el, hogy az etnikai, vallási kisebbségekhez tartozó személyek egyénileg is, de közösségben is gyakorolhatják ezt a jogukat. Tehát máris adódott egy olyan feszültség, amely ez idő szerint még nem feloldott, de nem felodhatatlan.

Egy másik összeférhetetlenség a legalitás versus legitimitás kérdése. Ez tipikusan közép- és kelet-európai kérdés, Nyugaton nemigen találkozunk ezzel. Volt alkalmam nyugati közönség előtt is beszélni erről. Teljesen értetlenül néztek rám: mi az, hogy a legitimitás a legalitással összeütközhet? Hát egy törvényesen megválasztott kormány legitim is. Miért

kell ezen tovább morfondírozni? Ha az előbb említett etnikai nemzet felfogásból indulunk ki, és az állami szuverenitás és az etnikai nemzet szuverenitása egybecsúszik, akkor kézenfekvő és logikus azt a következtetést levonni, hogy az államot magát, az alkotmányt és az egész jogrendet a nemzeti érdek határozza meg. A kérdés az, ha az állam területén más etnikumú csoportok is élnek, *belefér-e a nemzeti érdekebe, összeegyeztethető-e a nemzeti érdekekkel az, hogy ezek a csoportok saját külön identitásukat valamilyen formában kinyilvánítsák?* Ki fogja ezt eldönteni? Tegyük fel, belefér a nemzeti érdekebe, hogy ezek a kisebbségben élő, etnikai alapon szerveződő csoportok kinyilvánítsák a saját identitásukat! Ahhoz azonban intézmények kellene. Kérdés, hogy ezek az intézmények létrehozhatók-e? Milyen módon? Ha az alkotmány tág keblű, a kisebbségek törvényes törekvései meddig mehetnek el? Mi az a határ, amikor a fenti értelemben vett nemzeti érdekekkel már ütköznek, vagy egyesek úgy vélik, hogy ütközhetnek ezek a törekvések?

A harmadik összeférhetetlenség, vagy ellentét, ami a háttérben meghúzódik, és ami a mai napig nem tisztázott: *az önrendelkezés kérdése, különös tekintettel a területi önrendelkezésre.* Az uralkodó felfogás itt a környéken nem tesz lényegi különbséget önrendelkezés és államterület között, és az önrendelkezési jog emlegetését bármilyen kisebb egység által az államkonstituáló nemzet, azt állam szétverésének tekinti. Ez maga után vonja a szükségállapot utáni kiáltást, a beavatkozást. Megint csak az önrendelkezés 19. századi felfogásával állunk szemben. A kérdés: ez a felfogás meddig tartható fenn? Az előbb utaltam arra, meddig tartható fenn az a nézet, hogy egy nemzet, egy nép önrendelkezési jogát akkor ismeri el a nemzetközi közösség, ha egy sikeres szabadságharc végén vagyunk, és a nemzet, az illető nép kivívta szabadságjogát. Bosznia kapcsán különösen élesen vetődik fel ez a kérdés, holt 1966 után az önrendelkezési jogról másképpen is szoktak beszélni. Nyugati politikai körök egy részében az önrendelkezésnek más tartalmat is tulajdonítanak, nemcsak a területre vonatkozó tartalmat. Ha megnézzük a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezség okmányát, akkor kitűnik, hogy az önrendelkezési jog emberi jog, hiszen ez egy emberi jogi egyezményben van lefektetve, ennek a tárgya nem az állam. Nem találunk a rendelkezésre álló nemzetközi joganyagban olyan kitéletet, hogy minden népnek joga van a saját államához.

Az ENSZ Közgyűlés 1970. évi, a nemzetközi jog alapelveiről szóló nyilatkozatának egyik szakasza úgy szól: az önrendelkezési joggal úgy is lehet élni, hogy egy nép megalakítja a saját államát, csatlakozik egy már létező államhoz, vagy valamilyen módon integrálódik egy létező vagy létrejövő államkeretbe. Az eredeti angol szöveg úgy szól, hogy az önrendelkezési jog értelmében a népek szabadon határozhatják meg *politikai státuszukat*. Amit a magyar Hivatalos Közlönyben kihirdetett változat politikai rendszerként fordít le. A *politikai státusz* az, hogy létrehoz egy saját államot, integrálódik egy létező államkeretbe, vagy eldönti, milyen politikai statussal bír. Az ENSZ nyilatkozata, amelyet tavaly fogadtak el, szintén a kisebbséghez tartozó személyek jogairól szól. Csak abban van egy nagyon fontos kitétel az első szakaszban, amely bevezeti először 1945 után a *kollektív identitás* fogalmát, és arról szól, hogy az államok kötelesek megvédeni, elősegíteni, támogatni a kisebbségek – és

nem a kisebbségekhez tartozó személyek! – etnikai, kulturális, vallási, nyelvi identitását. Az önrendelkezési jog második értelme az, hogy egy népnek szabadon joga van politikai státuszhoz. Miután eldöntötte a politikai státuszát, – megválasztani azokat, akik majd bizonyos kérdésekben döntenek a nevében. Ez volt a fogalom 18. századi értelmezése is, és ez a demokratikus tartalma az önrendelkezésnek. Itt jön a képbe a kisebbségek *belső önrendelkezéshez* való joga. Olyan saját intézményekhez való joga, amelyek keretében, amelyeken keresztül az identitásukkal kapcsolatos kérdésekben önmaguk dönthetik el, mi történjen. Ha elhagyjuk az előbb említett feszültséget, összeférhetetlenséget, akkor is igaz, hogy az állami keretben élő etnikai csoportok kormányzása alapvető kérdéseket vet fel, a politikai életben való részvételtől egészen konkrét finanszírozási kérdésekig. Az egyazon államkereten belül élő különböző etnikumú csoportoknak vannak közös területeik: például iparpolitika, környezetvédelmi ügyek. Van azonban egy olyan terület, amely nem tartozik ebbe bele, amely csak az illető etnikai csoportra tartozik, amennyiben identitását meg kívánja őrizni. Ezt a területet azon tevékenységeknek a köre alkotja, amelyek az identitás megőrzésére, ápolására az utódoknak való átadására vonatkoznak. *Ez különbözteti meg az etnikai elven szerveződő csoportokat a szexuális kisebbségektől, a szakmai kisebbségektől, bélyeggyűjtőktől, egyebektől: az identitás átadása.* Ehhez intézmények kellene, szervezett forma, különben nem történhet meg. Ezt jelenti az én értelmezésem szerint, hogy a saját intézményekhez való jog, olyan intézményekhez való jog, amelyek konkrét funkciót töltenek be, és amelyek keretén belül a kisebbségek maguk döntenek el az identitásukkal kapcsolatos kérdéseket.

Lehet, hogy kissé tragikus felütés volt az imént jelzett ellentmondás vagy feszültség, amely a mai viszonyokat jellemzi, ebből még nem feltétlenül kell azt a következtetést levonni, hogy minden elveszett, a 19. század teljesen visszatér és természetes állapot uralkodik el újra a világon. Vannak csekélyke, de biztató jelek is. Itt hadd mondjak néhány szót a nemzetközi intézmények szerepéről! A jelenlegi helyzetben, ami régiókat illeti, szerintem az a program reális, amely minimális célokat tűz ki a „mentsük, ami menthető” jelszava alatt. Mit lehet tenni? Maximum azt – és itt a nemzetközi, főleg a regionális intézményeknek óriási a felelősségük és a szerepük –, hogy *valamilyen módon rá kell venni az érintett kormányokat arra, üljenek le a kisebbségek legitim képviselőivel* és jussanak dűlőre azoknak az intézményeknek a státuszát illetően, amelyeken belül, amelyeken keresztül a saját ügyeiket saját maguk eldönthetik, vagyis élhetnek a belső rendelkezéshez való jogukkal. Úgy vélem, ilyen szempontból ez a szöveg, amely ma a vita tárgyát képezi, messzemenően alkalmas egy ilyen tárgyalási alapnak. Addig, amíg nem születik érdemi reakció, addig, amíg csak vádaskodások hangzanak el, amíg az érzelmek beszélnek, vagy nagyon szűken vett érdekek, addig nem beszélhetünk sem alkuról, sem folyamatról, sem kompromisszumokról. Addig csak bizakodnunk kell abban, hogy történik valami, és a külföldi nyomás valamilyen módon rákényszeríti a feleket arra – és nem a kisebbségeket, hanem a többség képviselőit –, hogy tárgyaljanak.

Nagyon fontos leszögezni: egy ilyen alkufolyamat csak akkor indulhat el normális körülmények között, tehát minden különösebb presszió nélkül, ha az illető kisebbségek nem fo-

Keletről Nyugatra Európa közepén

lyamodtak erőszakos eszközökhöz, és nem fenyegetőznek ezzel. Akkor képzelhető el egy higgadt, tárgyilagos és eredményeket hozó tárgyalási folyamat. Ennek a tárgyalási folyamatnak az eredményét mindenképpen formalizálni kell, mert akkor hiteles, akkor használható, hosszú távon akkor konszolidálja a társadalmi békét, ha megjelenik az alkotmányban, különös törvényekben, amelyekhez lehet viszonyulni, amelyekkel lehet mit kezdeni, amelyekkel a nemzetközi monitoring testületek – az Európa Tanács típusú testületek, ezek speciális riportőrei – tudnak viszonyulni hozzájuk, meg tudják közelíteni ezeket a norma szövegeket. Amennyire én ismerem a kisjugoszláv alkotmányt, ez a koncepció minden különösebb nehézség nélkül, csekély technikai módosításokkal, tehát nem az államszerkezetet megbolygató módosításokkal, minden további nélkül beépíthető.

Lőrincz Csaba, a FIDESZ kisebbségi szakértője:

Hozzászólásomat két részre bontottam. Az első részben inkább elvi és történeti, jogtörténeti kérdéseket teszek fel. Ebből a részből igyekszem száműzni a politikai, főként az aktuálpolitikai megfontolásokat. Isten őrizze, hogy valaki úgy értelmezze az itt elhangzottakat, hogy azok politikai program részét képezik, és gyakorlati megvalósításra várnak. Azért tartom ezt szükségesnek leszögezni, mert az ilyen eljárás nem mindig idegen a még nem eléggé differenciálódott magyarországi tudományos élettől, illetve politikai gondolkodástól és gyakorlattól. Mégis értelmét látom az ilyesfajta okoskodásnak, mert azt hiszem, így plusz perspektívát emelünk be a politikai diskurzusba, amelyből kiindulva meg tudjuk mondani, mi az, amit biztosan nem tehetünk meg. Az elvi megfontolások, ha a politikával hozzuk kapcsolatba őket, nem abban igazítanak el, hogy mit kell tennünk, hanem abban: mi az, ami lehetetlen.

Hozzászólásom második részében néhány aktuálpolitikai megjegyzést kockáztatok meg. Bizonyos fogalmakat úgy is be lehet vezetni, hogy utólag töltjük fel a kívánt tartalommal őket. Ez vonatkozik, úgy gondolom, a kollektív jogokra is. Az autonómia fogalma is jól meghatározott jelentéssel bírhat, ha van erőnk a kívánt tartalommal feltölteni ezt a kifejezést. Az erőt a legtágabban értelmezem most. Érték rajta intellektuális, politikai, gazdasági, sőt egyéb erőt is. Megfogalmazódik bennem egy kérdés: *lesz-e elég erőnk az autonómia fogalmát a kívánt közjogi tartalommal feltölteni?* Az autonómia lényegéhez tartozik az alku. Egy jól kidolgozott koncepcióra, mint intellektuális erő eredményére támaszkodva a VMDK plusz intellektuális erőt vonultat fel és megpróbál kikényszeríteni a vajdasági magyarok számára kedvező eredményeket a szerb hatóságoktól. Az autonómia fogalom értelmezése szempontjából ez a megállapítás azért lényeges, mert világosan jelzi, hogy *az autonómia tartalma nem eleve meghatározott, ez a tartalom alku révén a kedvező irányba módosítható.* Hogy a VMDK autonómia koncepciója miért pszeudo közjogi koncepció, vagy miért nevezhető ugyanilyen jogon pszeudo politikai koncepciónak, és hogy ez a kettősség miért

rendkívül pozitív, gondolom, mindenki számára világos. Ezt a kérdést itt nem is kell részleteznem.

Meggyőződésem, hogy az autonómia koncepció kidolgozásán túlmenően óriási eredmény volt, hogy a VMDK-nak sikerült maga mellé állítania a fontosabb magyarországi pártokat és a magyar kormányt. Ezen kívül a VMDK szerepeltette elképzeléseit nemzetközi fórumokon is. Egy ilyen erődemonstráció nélkül – az erőt a legtágabban értelmezve – nem valószínű, hogy a Vajdaságban ne indultak volna be sokkal károsabb folyamatok, mint amilyeneknek jelenleg a tanúi vagyunk. Kérdés, hogyha nem lesz elég erőnk tartani a jelenlegi szintet, vagy javítani ezen, lehet-e, meddig és hogyan a VMDK autonómia koncepciójáról visszahátrálni? Egyáltalán mit lehet egy ilyen helyzetben tenni? Az autonómia értelmezésébe szeretnék belevinni egy jogtörténeti dimenziót, amely rávilágít az önkormányzatként fel-fogott autonómia fogalom ellentmondásos helyzetére. Nemzetállami keretek között Közép- és Kelet-Európában és másutt is, a kisebbségi vagy etnikai kérdés, vagy az etnikai közösségek kérdése megoldhatatlan. Mivel a határmódosítás a nemzetállam nevében, annak létrehozása céljából történik, számomra a fenti tételből is következik, hogy sem békés, sem erőszakos határmódosítás nem visz előbbre e kérdés megoldásában, ha csak nem párosul ez a határmódosítás etnikai tisztogatással. Ha nem elvi, hanem gyakorlati szempontokat veszünk figyelembe, sokan ítélnék bármiféle, Magyarország javára történő határmódosítást lehetetlennek, irreálisnak. Tehát tételszerűen: 1. Elvetjük a nemzetállam gondolatát. 2. Elvetjük a határmódosítás lehetőségét. Kézenfekvő megoldásként marad a *közjogi autonómia*. Ez az az államszervezési forma, amelytől a kisebbségi kérdés megoldását reméljük és ettől várjuk, hogy elháruljon egy fontos, talán a legfontosabb akadály európai integrációnk útjából.

Molnár Gusztáv utóbb megjelent írásaiban olyan Közép- és Kelet-Európa, sőt Európa-képet vázol fel, ahol a közjogi autonómia a domináns államszervezési forma. Most tekintsünk el attól, hogy ő a közjogi autonómiát nem etnikai alapon képzeli el! Az Önök által talán kevésbé ismert erdélyi Fábián Ernőnek ugyanilyen víziója van Európáról. Ő nem pontosítja, hogy a közjogi autonómiát etnikai alapon képzeli-e el vagy sem. Ezt az államszervezési formát történetiségében vizsgálja. Érdekes, hogy ezt az új Európa-képet, ezt a víziót közvetlenül a későközépkori Erdély berendezkedésének és a középkori Európának felelteti meg, ahol a helyi jog egy légiésítettnek mondható határok között elhelyezkedő államon belül vidékenként, régióként különbözött. Ha nemcsak aktuálpolitikailag közelítjük meg a közjogi autonómiák problémáját, hanem megpróbáljuk egy kicsit is konzekvensen végiggondolni, rájövünk, hogy valóban egy ilyen Közép- és Kelet-Európát, illetve Európát propagálunk, illetve egy ilyen létrejöttéhez járulunk hozzá az autonómia törekvések támogatásával, illetve az autonómiák kiépítési kísérletével.

A közkeletű – főként nyugati – vélekedés szerint Európa határai addig terjednek, ameddig a római jog terjeszkedett. Köztudott, hogy a római jog érvényesülésének legfontosabb következménye az volt, hogy megszüntette a különböző helyi jogokat, egységesítette a jogrendszert. Így lehetett aztán jóval később jogbiztonságról, jogállamról, emberi jogokról be-

Keletről Nyugatra Európa közepén

szélni, amely dolgok mára mintegy Európa szinonimájává váltak, amelyhez mi integrálódni kívánunk. Hogyan egyeztethető össze a mai, aktuális Európa-képünk a reális folyamatokkal, a különféle, nemcsak a térségünkben jelentkező autonómia törekvésekkel? Itt csak törekvések vannak, de Nyugat-Európában nemcsak törekvések vannak, hanem működő, sőt most már elég régóta működő közjogi autonómiák. Sokan talán azt mondják: ez annyira absztrakt, olyan általános, hogy nem is érvényes. Azt hiszem, vaskos politikai kérdések közvetlenül kapcsolódnak az ilyen típusú megfontolásokhoz.

Fontosnak tartom a konszenzust Magyarország regionális és kisebbségpolitikájában. Ezt már annyiszor hallhattuk, hogy talán unalmas is. Arra azonban mintha kevesen gondolnának, hogy *konszenzusos külpolitika nem lesz magától, a konszenzust csinálni kell*. Ezért örvendtem, mert olyan kísérletet láttam ebben a mai tanácskozásban, amely hasonló célt tűzött ki maga elé. Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek viták, eltérő vélemények, de azon kérdésekben, amelyekben egymás között megegyezésre lehet jutni, azokban *megegyezésre is kell jutni*. Egyszerűen azért, mert egy fragmentált képet nyújtó magyar külpolitikát riválisaink joggal tartanak erőtlenné külpolitikának.

A regionális és a kisebbségi politikát nem szabad választási kampánytémává tenni. Erre megvan a lehetőség, csak akarat kell hozzá. Ez a téma azt hiszem, minden párt számára egyenként is rossz téma. Választási kampány témájává emelve rendkívül sokat ártanánk Magyarországnak. Mindez nyilván közvetlenül is kapcsolódik a VMDK autonómia koncepciójának sikeréhez. Szerbiát a Balkánon valószínűleg nem lehet megkerülni. A szerb nép nem a jelenlegi szerb vezetés. Gondolkodni kellene kulturális kapcsolatok lehetőségéről a szerb néppel. Amit elmondtam, az nem a Fidesz véleménye. A Fideszen az általam elmondottakat számon kérni nem lehet. Csak rajtam szokták számon kérni, amit a Fidesz csinál. Ezt lehet.

Tabajdi Csaba:

Az eddigi felszólalók megerősítették, hogy a közép- és kelet-európai stabilitás kulcskérdése: *a többségi elitnek hajlandóak lesznek-e belemenni a kisebbségek autonómiájába egy alkufolyamat során*. A VMDK volt az első amely komplett autonómia koncepcióval jelent meg, nemcsak Jugoszlávián belül, hanem Közép-Európában, sőt, bemutatták az Európa Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és számos nemzetközi fórumnak is. Azt mondhatnám, nemcsak a VMDK alkotta meg az autonómia koncepciót, hanem az autonómia koncepció is alkotta és alkotja ma is a VMDK-t. Ez a dokumentum olyan összetartó kohéziós erőt jelent a vajdasági magyar közösségben, amely ugyan még csak tervezet, amely a politikai harc, alkutárgya, de mindenképpen a vajdasági kisebbségi identitásnak egy sajátos kristályosodási pontja, egy sajátos összegzése, sajátos megjelenítése.

Ennek az autonómia koncepciónak a számos nemzetközi dokumentumon kívül a közvetlen kiváltója és szellemi forrása tulajdonképpen a Carrington-terv, a különleges státusz

fogalma, amit a VMDK autonómia tervezete is tartalmaz. A VMDK tervezetének értéke, hogy átfogja a meglévő autonómia koncepciókat, a személyi elvű autonómiát, a területi szerveződést. Ha nem is bontja ki teljesen, de utal azokra az elemekre is, ami a magyar kisebbségi törvényben jelent meg, szerintem nemzetközileg először, ez a közjogi autonómia fogalma, amely, ha egy hierarchikus rendet próbálunk felépíteni, akkor a személyi elvű és a területi autonómia között helyezkedik el. A személyi elvű és a közjogi autonómia között az összefüggés az, hogy mind a kettőt a szórványban élő kisebbségekre alkalmazzák. Csak amíg a személyi elvű autonómia megmarad a magánjog szférájában, addig a közjogi autonómia lényege, hogy a kisebbség közjogi jogosítványokat kap, még akkor is, ha szórványterületen él. Ez a közjogi jogosítvány összeköti a közjogi és a területi autonómiát. Ez utóbbi esetében is természetesen minden egyes esetben közjogi jogosítványokról van szó.

Az autonómia fogalmáról nagyon nagy viták vannak. Azt hiszem, a VMDK tervezete a személyi elvű, a közjogi, a területi autonómia mellé negyedikként oda veszi a regionális autonómiát, amikor Vajdaság egészének autonómiájáról szól. Ez az autonómia koncepció az előbb felsoroltaknak egy sajátos kombinációját valósítja meg. A kisebbségi autonómia igénye általában kombináltan jelenik meg. Ugyanez jelentkezik Kárpátalja esetében is, hiszen a beregszászi autonóm magyar körzet, a járás és a szórványban élők személyi elvű autonómiája és Kárpátalja egészének autonómiája szintén egy kombinált autonómia modell felé mutat. Minden autonómia alku tárgya, egy többségkisebbség közötti politikai alku, politikai viszonyrendszert tükröz. *Az autonómiát ezért soha nem lehet önmagában vizsgálni, hanem mindenkor a többségi közigazgatáshoz, a többségi politikai akarathoz való viszonyként lehet csupán értelmezni.*

A VMDK autonómiájának esélyeiről több szó esett. Itt külön kell választani a belső, a jugoszláviai esélyeket s ennek nemzetközi vetületeit. Erről szeretnék néhány szót szólni. A nemzetközi esélyek közé tartozik a magyar–jugoszláv viszony is. Lőrincz Csaba felsorolta, hogy milyen erő állítható ezen autonómia koncepció mögé. Az egyik erő lehet egy más típusú magyar külpolitika Jugoszlávia irányában. Nekünk a „területet a békéért” izraeli formulát kell felhasználni valahogy úgy, hogy „a határklauzuláért, a határok sérthetlenségének elvéért cserébe kisebbségi autonómiát”. Így szólhat a magyar külpolitika nagy történelmi alkuja, a nagy történelmi modus vivendi. Hozzá kell tennem sajnos, ezt elügyetlenkedték a magyarukrán alapszerződésben, mert abban így kellett volna szerepelnie. Nem azt kellett volna belefoglalni, hogy nincs területi követelés, hanem hogy egyrészt Magyarország és Ukrajna nem támaszt egymással szemben területi követeléseket, másrészt, hogy Magyarország biztosítja a területén élő ukrán kisebbségnek a kulturális és közjogi autonómiáját, Ukrajna pedig biztosítja a területén élő magyar kisebbségnek a kulturális, a közjogi és a területi autonómiáját.

Nem hiszem, hogy egy ilyen fokú alku elfogadhatatlan lenne a széles magyar közvélemény számára. Ennek azonban van még egy feltétele, amely a magyar–ukrán szerződésben megint nem szerepel. Illik a külpolitikának – ha komolyan gondolja önmagát – megkérdez-

ni az adott demokratikus szervezetet. Vagyis el kellett volna mennie a magyar külügyminiszternek vagy államtitkárnak a KMKSZ valamely rendezvényére, egy demokratikus küldöttgyűlésére, vagy egy zárt ülésre, hogy ne hozzák a KMKSZ vezetőit olyan helyzetbe, hogy a parlamenti vita során tulajdonképpen céltáblául szolgáltak. Az egyik és a másik oldal is revolvertelt az egymásnak ellentmondó KMKSZ véleményekkel. Azért baj, hogy elrontották a magyar–ukrán szerződést, mert ennek igenis precedensnek kellene lennie a többi, szomszédos országgal kötendő államközi szerződéshez is.

Meggyőződésem, hogy nekünk Szerbiával, Jugoszláviával ilyen történelmi alkut meg kell kötnünk. Természetesen ehhez az alkuhoz ilyen szerződés lehet az a külső erő, ami megnöveli a VMDK alkupozícióját, mint ahogy megnövelheti az RMDSZ, vagy a felvidéki magyarság alkupozícióját is. Tehát a magyar–ukrán szerződés alap gondolata jó, csak el lett ügyetlenkedve. Rosszul csinálták meg szakmailag. Ebből azonban nem az következik, hogy el kell vetni, hanem a többi alapszerződésnél igenis erre az alkura kell törekedni, hiszen ez megnöveli a magyar külpolitika mozgásterét.

Ilyen erő lehet az is, hogy ki kell használni a regionális fórumokat. Ezek a regionális fórumok sajnos elég gyöngék, a Közép-európai Kezdeményezés is, a Visegrádi Négyek is, ennek ellenére Magyarországnak törekednie kell ezekre. Miről van szó? A Közép-európai Kezdeményezés parlamenti dimenziójában én is részt vettem a többi parlamenti képviselővel együtt. Volt az olasz külügyminisztériumnak egy egész jó egyezménytervezete. Sajnos, ezt az egyezménytervezetet a Közép-európai Kezdeményezés még napirendjére sem tűzte. Jellemző a viszonyokra, hogy az olasz parlamenti küldöttség volt az egyik, aki fúrta az olasz külügyminisztériumnak egészen jó egyezménytervezetét. Ezt azért mondtam el, hogy igenis, a Közép-európai Kezdeményezésben és más regionális fórumokon is, meg kell próbálni feltálni a kisebbségi kérdést. Mert az Európa Tanács bécsi csúcserkezte nem volt más, mint nagy tűzijáték. Semmi értelme nem volt, kisebbségi kérdésben semmi érdemi előrelépést az Európa Tanács bécsi csúcsa nem hozott. Ezzel az Európa Tanács el is érte, hogy a másodrendű intézmények kategóriájába csússzon vissza. Ezt azért merem mondani, mert tagja vagyok az Európa Tanács magyar parlamenti küldöttségének, és a mi erőfeszítéseink is benne voltak, hogy fogadjanak el egy jó kiegészítő jegyzőkönyvet a kisebbségi jogokról az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. Ugyan elhangzottak a magyar sajtóban politikusi és publicisztikai vélekedések, hogy nem kell dramatizálni Bécset. Azért viszont dramatizálni kell, mert hosszú időre lekerült a napirendről az Európa Tanácsban egy kiegészítő jegyzőkönyv, amely alapján egyáltalán a strassbourgi Emberi Jogi Bíróság bármilyen kisebbségi ügyet is tárgyalhat.

A VMDK autonómiájával kapcsolatosan azért mondtam el ezt a magyar–jugoszláv állam-szerződést, mert a nemzetközi jogból nem vezethető le az autonómia. Sem az univerzális, sem a regionális nemzetközi jog nem ír elő minden államot érintő nemzetközi jogi kötelezettséget az autonómiára. A nemzetközi jogból nem vezethető le olyan parancsolat, amely az autonómiát az államoknak előírná. Viszont vannak precedensek a nemzetközi jogban,

vannak kétoldalú szerződések: 1921. finn–svéd szerződés, amelyben a Népszövetség komoly szerepet játszott a háttérből, vagy a Dél-Tirolra vonatkozó Gruber- de Gaspieri-i szerződés 1946-ból, amikor két állam államközi szerződésében benne van az autonómia igénye. Amikor én itt az államközi szerződésről beszéltem, nem valamiféle eretnekséget fogalmaztam meg, hanem erre vonatkozóan vannak nemzetközi fogódzók, precedensek.

Kénytelen vagyok bizonyos bírálatokat is elmondani a VMDK koncepcióját illetően. Nekem négy kritikai észrevételem van. *Az első:* nem kellően tisztázott a három típusú autonómia, a személyi autonómia, a különleges státuszú községekre épülő autonóm körzet és a magyar helyi önkormányzatok egymáshoz való viszonya. *A második:* nem kellően tisztázott hogyan illeszkedik ez be a jugoszláviai államigazgatási rendbe? Melyek a közös ügyek, melyek a kizárólagosan saját ügyek, amelyeket saját hatáskörében intézhet el a kisebbség. Az autonómia megalkotásánál ez a legfőbb alku legfontosabb tárgya. Ezt nagyon fontosnak tartom, mert így bizonyos fokig kicsit lebeg a levegőben ez az autonómiatervezet. *A harmadik:* nem kellően tisztázott, milyen védelem illeti meg a településeken kisebbségben élő szerbeket, románokat és másokat. Ezeket a garanciákat feltétlenül tisztázni kellene. *A negyedik:* nem kellően kidolgozottak a hatáskörök, és ez részben összefügg a második kritikai észrevétellel.

Tételes, konkrét észrevételeim :

Felmerült az a kérdés a 13. oldalon, hogy a kisebbségek politikai szubjektumok lehetnek. A vajdasági magyarok pusztán kisebbségi léténél fogva önálló jogalany. Az „államalkotó tényezők” kifejezést azért nem használom, bár az benne van a magyar Alkotmányban, de jogilag nehezen megfogalmazható. Inkább politikai metafora, de azért jó, hogy benne van a magyar Alkotmányban és a magyar kisebbségi törvényben.

A személyi, azaz perszonális autonómia 6. paragrafusánál aránytalanság van. Egyik oldalon autonómia a kisebbségnek, a másik oldalon – mindent fizessen a jugoszláv állam. Itt van egy bizonyos fokú elvi ütközés az autonómia és az állami kötelezettségvállalás között. Ami az igényt jelenti a kisebbségi szervezet tulajdonát képező és időközben államosított társadalmi tulajdonú intézmények visszaadására az a javaslatom, hogy ezt külön törvényben lenne érdemes kidolgozni, és beterjeszteni. A személyi elvű autonómiánál problematikusnak tartom, hogy „a parlament a Magyar Autonómia szervezeti szabályzatát törvényerőre emeli”. Ebből nem derül ki, hogy ez a jugoszláv parlament-e, vagy a magyarok parlamentje? Az is kérdéses, célszerű-e az ott élő magyarság legmagasabb fóruma számára a parlament kifejezést használni. A személyi önkormányzatnál esetleg használják a köztestület szót. Nem ismerem a jugoszláviai jogrendszert, de a magyarországi kisebbségi törvényből ez kimaradt, mert a köztestület értelmezésénél a szakirodalom nagyon megosztott. Magyarországon is megosztottak a jogászok. Attól tartok, hogy Jugoszláviában sem kellően, legalábbis a jogrendszerben, nem egyértelműen definiált fogalom.

Utaltam már rá, hogy tisztázatlannak tartom a különleges státuszú községek és a helyi önkormányzatok közötti viszonyt. A tervezet azt mondja, hogy a különleges státuszú közsé-

Keletről Nyugatra Európa közepén

gek képviselő testületét és annak végrehajtó tanácsát a lakosság nemzeti összetétele szerint választják meg. Ezzel nekem elvi gondjaim vannak, mert itt két elv ütközik: a kisebbségi reprezentáció és a demokratikus választás elve. Nem tartom célszerűnek előzetesen megállapított kvóták alapján eldönteni, hogy a kisebbségi önkormányzatban hány százalékban kell magyarnak, románnak stb. lenni. Ez a demokratikus és titkos választás elvével ellenkezik.

Nagy kérdés az is, célszerű-e egy kisebbségnek saját rendőrséget létrehozni? Nem az etnikai okoknál fogva, hanem nagyon sok olyan nemzetközi tapasztalat van, hogy olyan, helyi szinten működő rendőrségnek, amely nincs betagozódva egy központi rendőri apparátusba, vagy nincs közöttük normális munkamegosztás, igen korlátozott a hatékonysága bizonyos bűnüldözési és egyéb feladatok esetében. Ebből nem az következik, hogy a kisebbségnek ne legyen akár saját rendfenntartó egysége. Lehet kisebbségi önkormányzati rendőrség, de azon a területen legyen együttműködés bűnüldözési és egyéb kérdésekben a jugoszláviai központi, vagy vajdasági rendőri szervezetekkel.

Problematikusnak tartom, hogy a Szerb Köztársaság nemzetközi megállapodást köt a különleges státuszú községekről szóló törvény rendelkezései végrehajtásának ellenőrzése érdekében. Arról nem is beszélve, hogy mekkora ennek a bizonytalansági tartalma, amit persze tökéletesen megérték, de azért arra nem sok precedenst találunk nemzetközi kitekintésben, hogy egy kisebbség a többségi társadalmat, sőt az ott lévő államot arra szólítja fel: kössön nemzetközi szerződést, hogy annak alapján megfigyeljék, az adott állam betartja-e vállalt kötelezettségeit.

Ami a helyi önkormányzat hatáskörét illeti, kétféle logika lehetséges. Az egyik az, amit az autonómia szövege tartalmaz, vagyis hogy nem sorolja fel a hatásköröket. A megvalósíthatóság szempontjából rendkívül lényegesnek tartanám a helyi magyar önkormányzatok hatáskörének pontos tisztázását. Mi az, ami autonóm módon kizárólag magyar hatáskör, melyek a közös hatáskörök és mi a köztársasági szintű? Elnézést kérek a bíráló észrevételért, de nem protokollrendeletre gyűltünk ma össze, hanem azért, hogy segítsük a VMDK autonómia törekvéseit, azt, hogy ebben az alkufolyamatban erősödjének a VMDK pozíciói.

Wiener György, az MSZP önkormányzati és kisebbségi szakértője:

Bevezetőként meg kell jegyezni, hogy az autonómia problémája nem véletlenül került előtérbe, mert a jelenlegi új világpolitikai helyzetben ez a kérdéskör, a nemzetállamiság, illetőleg a nemzet és a kisebbségek problémája, elsőrendű fontosságúvá vált. Hozzá kell tennem: nem speciálisan kelet-közép-európai, hanem összeurópai problémáról van szó. Kétségtelen – s elhangzott ma is –, ha egy nyugati típusú rendszer működik, akkor felmerülhet a kérdés: szükség van-e arra, hogy a kisebbségek autonómiáját valamilyen formában rögzítsék. Annak ellenére, hogy Nyugat-Európában nyugati típusú önkormányzati-államigazgatási rendszerek működnek, amelyek kellően decentralizáltak, ez a probléma ott sem tekinthető

megoldottnak. Így például mind az olasz, mind a spanyol, mind a belga állam felépítésének újragondolásakor a kisebbségek autonómiája, sőt a föderatív államszerkezet irányába történő elmozdulás alapvető jelentőségű kérdéssé vált a 1970-es, 1980-as évtizedben.

Nemcsak a közép- és kelet-európai, hanem a nyugat-európai államok politikai elitjei is bizalmatlanok a kisebbségek autonómiatörekvéseivel szemben. Ha megvizsgáljuk a spanyol, az olasz vagy akár a portugál alkotmányt, mindegyikben találhatunk olyan rendelkezéseket, amelyek szerint az autonóm régiók vagy közösségek létrejötte nem csorbíthatja az állam szuverenitását. Ezek az alaptörvények azt is előírják, hogy az autonóm közösségek egymással nem társulhatnak. Emellett kimondják, hogy belső vámokat nem vethetnek ki egymással szemben, hogy területükön biztosítsák a munkaerő szabad áramlását. Mindez azt jelzi, hogy az autonómia alku jellege egyetemesebb tény, nem kizárólagosan közép- és kelet európai, s azon belül sem döntően a magyarság autonómia törekvéseivel kapcsolatban jelentkező politikai tényező.

Fel kell vetnünk azt is, hogy milyen típusú autonómiákat intézményesítenek a már említett nyugati alkotmányokban? Azt látjuk, hogy alapvetően a területi autonómia kerül előtérbe, s igen kivételesen – kizárólag a belgák esetében – találkozhatunk személyi, kulturális autonómiára utaló jelekkel. Ez azonban ott is teljesen alárendelődik a területiség elvének. Ha pedig ez a probléma fennáll, akkor ebből a szemszögből is néznünk kell a VMDK autonómia koncepcióját, amely – mint ezt Tabajdi Csaba nagyon plasztikusan hangsúlyozta – az autonómia minden lehetséges formáját felvonultatja, s ennek következtében szükségszerűen nem tudja tisztázni az autonómia egyes formái közötti viszonyt.

Az egyik szakmai kifogás tehát a leírt koncepcióval szemben az, hogy az autonómiák egymáshoz való viszonya, összekapcsolódásuk tisztázatlan. Ezzel összefüggésben merül fel a második probléma – amelyre Tabajdi Csaba szintén utalt, nem látszik világosan, hogyan helyezkedik el az autonómia struktúra a jugoszláv államberendezkedés egészében. Bár például az autonómkörzet esetében történnek utalások arra, hogy itt egy speciális közigazgatási egység – a körzet – sajátos, autonómiával felruházott intézményével állunk szemben.

Kezdeném a személyi autonómiával, amely a legtöbb problémát okozza. Valóban látszik az a törekvés, hogy minden magyarra vonatkozzon valamilyen speciális autonómiaszabályozás. Ennek következtében, akik kimaradnak a magyar helyi önkormányzatokból és a különleges státuszú községekből, illetőleg az azokból létrejött magyar autonóm körzetből, azok még mindig egyfajta autonómiát élveznek. Ugyanakkor a személyi autonómia kapja a legerőteljesebb jogosítványokat. Itt jelenik meg a törvényalkotás jogával való felruházás is. Megjegyzem, önmagában az autonómia és a törvényalkotás még nem ellentétes fogalmak, de ez csak a legújabb alkotmányozásban van így. Például az előbb általam már említett spanyol autonóm közösségeket a spanyol alkotmány felruházta a törvényalkotás jogával, az olasz alkotmány is felruházta a régiókat az általuk gyakorolt hatáskör keretében a törvényalkotási joggal. A belgák esetében már valóban nem törvényekről, hanem rendeletekről ír az alkotmány. Tehát önmagában a törvény és az autonómia nem ellentétes fogalmak.

Problematikus azonban, amikor a személyi autonómia kapcsán jelenik meg a törvény fogalma, mert a személyi autonómiánál nem a területi hatály érvényesül. Ez csak abban az esetben lehetséges, hogy törvény s bármilyen más kötelező jogi norma – itt nem a jogforrás szintjén van a hangsúly, hanem a kötelező jellegén – személyi elv alapján érvényesüljön, ha teljes körű nyilvántartás áll rendelkezésre azokról, akik e személyi autonómia hatálya alá tartoznak. Ha teljes mértékben tisztában vannak a politikai intézmények – mind a személyi autonómia testülete, mind az állam – azzal, hogy ki az, akire például az oktatás, művelődés terén az állam törvénye és ki az, akire a személyi autonómiáé. Csak így lehet elérni, hogy senki se essen ki, például a tankötelezettség szempontjából a közintézményi rendszerből. A személyi autonómia ezért előfeltételez egy tökéletes kisebbségi katasztert, nevek szerint. Hozzá kell tennünk, a személyi autonómia azt is feltételezi, hogy ne csak az erős kisebbségek, hanem a többi is ilyen jogosítványokkal rendelkezzen. Ebben az esetben tehát az állam törvényalkotó hatásköre az adott szakigazgatási ágazatban kizárólag a többségi nemzet tagjaira terjed ki, a kisebbségek esetében pedig a személyi autonómia elve érvényesül. Éppen azért azonban, mert a személyi autonómia személyi, s nem területi jellegű, problémát okoz magának a „parlament”-fogalomnak a használata is. Egy területi autonómiánál a parlament fogalom használata bevett gyakorlat. Például a katalánoknál törvényhozó gyűlésnek hívják az autonóm közösség legfőbb törvényalkotó szervét, mert valóban törvényeket alkot, persze az alkotmány által szigorúan megszabott keretek között. Egy népcsoport esetében azonban, ha a népcsoport személyeire vonatkoznak a szabályok az állam területén bárhol, függetlenül attól, hogy hol laknak éppen, abban az esetben a parlament, az önkormányzati tanács és más kifejezések a személyi, illetőleg a területi autonómia keverését jelentik.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a személyi autonómia ütközik a magyar kisebbség területi autonómiájával is. Sehol nem mondja ki az előttünk fekvő dokumentum azt, hogy a különleges státuszú községekben, illetőleg a magyar autonóm körzetben, valamint a magyar helyi önkormányzatokban a személyi autonómia nem érvényesül, illetőleg a személyi autonómiával kapcsolatos jogokat a területi autonóm szervek gyakorolják. Ennek kimondása nélkül e dokumentum nem kezelhető jogilag. Pontosan el kell tehát határolni azt, hogy kire mi vonatkozik. Abból indulnék ki, hogy első helyre a területi autonómiát kellene állítani. Tudniillik a *területi autonómia a legjobb megoldás*, ahol egy tömbben élő kisebbségek léteznek. S mivel a szórványokra is próbál megoldást nyújtani a koncepció, ezt kellene tenni a második helyre. A kettő között helyezkedne el a *magyar autonóm körzet*. Felmerül az is, hogy milyen szervezeti felépítéssel és speciális hatáskörökkel rendelkezzen a különleges státuszú község. Tabajdi Csaba nagy pontossággal kiszűrte azokat a problémákat, amelyek e téren jelentkeznek, mindenekelőtt ilyen a képviselő számarány szerinti összetétele. Ez a demokratikus választási elvekkel mindenképpen ellentétben áll. Megfontolható viszont olyan megoldás, amelyet a belgák alkalmaznak, hogy a nyelvi, vagy kisebbségi csoportok bizonyos, az autonómia hatáskörébe tartozó, döntő jelentőségű ügyekben – tehát kultúra, közművelődés, nyelvhasználat és hasonlók – a döntéseket nem egy testületként, hanem nyelvi csoportokra

tagozódva hoznák meg, s ebben az esetben a kisebbségvédelem akkor is biztosított, ha néhan a testület összetétele nem felel meg a nemzetek, kisebbségek arányainak. Ez sokkal jobb megoldásnak látszik – bár kétségtelenül nehezíti a működést –, mint annak előírása, hogy milyen legyen a testület etnikai összetétele. Ennek a szakasznak a kiiktatását a koncepció politikai és szakmai továbbfejlesztése során elengedhetetlennek tartanám.

A következő probléma, amely a különleges státuszú községeknél jelentkezik, a rendőrség, illetőleg hozzátenném: a bíróság témaköre. A különleges státuszú községekből létrejövő magyar autonóm körzetben, amennyiben széles körű területi autonómiával rendelkezik, és a közigazgatás egyenlő az autonóm közigazgatással, elképzelhető akár a rendőrségi, akár az igazságszolgáltatási funkciók ellátása, de helyi, községi szintig lemenve, talán nem. Megfontolandó ugyanakkor – de ez már egy szakmai közigazgatási és szakpolitikai, nem pedig kisebbségpolitikai probléma –, hogy egyáltalán hol, milyen körben van szükség önkormányzati rendőrségre. Ez a probléma még Magyarországon sem megoldott, noha nálunk ez a kérdéskör nem a kisebbségek területi autonómiájával függ össze. A különleges státuszú községek esetében tehát ezek lennének az alapvető problémák.

A tervezet nagyon halványan utal arra, hogy talán szélesebb lenne az autonóm egységek hatásköre, mint más önkormányzatok. A választási rendszerét maga alakítja ki. Ezen túlmenően nagyon nehéz ennek az autonómiának a konkrét tartalmát megragadni. A tartalma nem más, mint az, hogy az ott élő magyarság, amely többségben van, önmagát úgy kormányozza, hogy a politikai többség az adott területen az övé, s ugyanakkor rendelkezik mindazokkal a széles önkormányzati jogosítványokkal, amelyek a többi önkormányzati egységet is megilletik. A törvényalkotás jelentheti a pluszt. Ha valahol helye lehet a törvényalkotásnak, az nem a személyi, hanem a területi autonómia szférája. Ebben az esetben a törvényalkotási jog az, ami az önkormányzatot az autonómiától már elválasztja. Itt sokféle megoldás lehetséges. A törvényalkotás a központi hatalom törvényeinek keretei között érvényesülhet. A törvényalkotás azokra a tárgyakra terjedhet ki, amelyeket az állam, törvény nem szabályoz, de lehet kizárólagos törvényalkotási hatáskör is meghatározott ügyekben – erre itt van példa, a magyarságot érintő kulturális, oktatási, nyelvhasználati ügyekben a kizárólagos törvényalkotási jogkör az autonóm körzetet illeti meg. Itt jelenik meg az a probléma, hogy ehhez az autonóm körzethez viszont nem tartoznak a magyar helyi önkormányzatok. E nehézséget az autonómia dokumentum szerzői is érzik, mert a magyar helyi önkormányzatot már nem ruházzák fel olyan speciális jogokkal, mint például a különleges státuszú községeket, hanem döntően csak megismétlik a helyi önkormányzatok európai chartájában foglaltakat. Amikor itt megjelennek például a pénzügyi önállóságra vonatkozó szabályok, az nem egyszerűen azért van, mert nem biztosított egyáltalán az autonómia, sőt az önkormányzat sem egy adott politikai rendszerben, hanem a szabályozás elengedhetetlen feltétele valamennyi tárgykör végigvitele, azoknak a tárgyköröknek a végigvitele is, amelyek speciális kisebbségi tartalommal nem rendelkeznek.

Itt merül fel a negyedik szint, magának a Vajdaságnak, mint autonóm egységnek a prob-

lémája. Véleményem szerint ennyi szint együtt területi autonómia esetében is problematikus. Kidolgozhatnánk úgy az egész konstrukciót, hogy a Vajdaság álljon középpontban, mint a területi autonómia letéteményese, de akkor már csak a nemzeti összetétel szempontjából, s bizonyos történelmi előzmények miatt is – hiszen formáljogilag ilyen létezett 1974-től a 1980-as évek végéig – ez nem biztosítaná a magyarság megfelelő politikai érdekérvényesítését. Ezért célszerűbbnek látszik az autonóm körzetre és a szórványokra vonatkozó külön szabályozás. Ha ez így van, akkor e koncepciót nem szabad megterhelni a Vajdaságnak mint egésznek az autonómiájával. Dönteni kell tehát, melyik látszik politikailag előnyösebbnek: az autonóm körzet a leírtak, különösen az indoklás szövege alapján ez látszik járható útnak, vagy pedig megoldás lehet a Vajdaság egészének autonómiája is, de akkor ezt nem lehet egy többlépcsős autonómiastruktúra kereteibe elhelyezni. Ebben az esetben tehát az autonóm körzetről kellene lemondani. Az a meggyőződésem – nem túl nagy helyi ismeretek alapján, csak bizonyos szövegek, dokumentumok, politikai nyilatkozatok végighallgatása és elemzése révén –, hogy *a magyar autonóm körzet tűnik jobb elképzelésnek.*

Hogyan lehet mindezt összekapcsolni a perszonális, a személyi autonómiával? Álláspontom az, hogy itt már nem az önkormányzatot kellene hangsúlyozni. Nem azt, hogy valamilyen közjogi sajátossággal rendelkezik egy testület, hanem azt, hogy akik nem tartoznak területileg sem a magyar autonóm körzethez illetőleg annak részeit alkotó különleges státuszú községekhez, sem a magyar helyi önkormányzatokhoz, azok számára az egyesületek és alapítványok által alapított iskolák, közművelődési intézmények és más szervezetek látszanak járható útnak azzal, hogy az oktatási rendszerre vonatkozó jogszabályok mondják ki: ezek az állami és önkormányzati intézményekkel azonos státuszt élveznek. Ebben az esetben a speciális személyi autonómia, amelynek a területi autonómiával való összeházasítása egyébként igen nehézkes, nem terhelne meg a koncepciót. Ennek következtében ezt a nagyon erőteljesen hangsúlyozott perszonális önkormányzatot egy későbbi fázisban – természetesen az alku részeként – olyannak tekintem, hogyha arról van szó, mit lehet elhagyni a követelések közül, akkor ez az, amit el lehet hagyni azzal, hogy e helyébe lépne – mint előbb már említettem – az alapítványi, kisebbségi egyesületi és egyéb iskolák állami és önkormányzati iskolákkal történő egyenjogúsítása, illetőleg mindezen intézményeknek ugyanolyan elvek alapján történő állami támogatása, mint más intézményeké. Ebben az esetben az egész koncepció nehézkessége megszűnne.

Végezetül a politikai problémákról néhány mondatot. Elhangzottak különféle aggályok, megfontolások, romantikus és reálpolitikai elképzelések. Nem tartom ezt a tervezetet romantikusnak, még akkor sem, ha a túlvállalás egyes elemeit tartalmazza is. A szövegezésnél viszont politikai-taktikai megfontolásokból – az indoklások szövegezésénél – egyfajta visszafogottság jobb lenne. Nem kellene deklarálni, hogy a szerbek nem tehetnek mást, mint hogy ezt elfogadják. Nem ettől fogják elfogadni. Ez csak egy példa, lehetne még néhány hasonló helyet mondani. Ami az autonómia esélyeit illeti: a nagyon közeli jövőben ezek a törekvések nem látszanak még reálisaknak. Ennek ellenére az itt felsoroltak középtávon nem

tűnnek megalapozatlanoknak. E kérdéskör nem választható el a térség egészének helyzetétől. Abban az esetben, ha a horvát, a boszniai, a sokat emlegetett macedóniai és egyéb problémák rendeződnek, nem beszélve az albán–koszovói válságról, a vajdasági magyarság helyzete is más megvilágításba kerül. De hogy itt ne legyen az eufóriának semmilyen szerepe, egy teljesen mellékes hadszíntérre utalnék egy fél mondat erejéig. Macedónia ugyan nem érdekelt a nemzetállamiságban – hangzott el ma, vagy nem úgy érdekelt, ennek ellenére azért a macedóniai albánoktól is igen nagy a félelem, és Macedónia fél a bolgároktól, a görögöktől, az albánoktól és a szerbektől is. Másoktól nem, mert azok nincsenek a környékükön. Ezeket is figyelembe véve kell az egész koncepciót tovább munkálni. Sok hozzászólással ellentétben nem tartom hiányosságnak, hogy nem tartalmazza a kisebbségi jogok katalógusát. Ez a dokumentum ugyanis a kisebbségek egyik alapvető kollektív jogáról, az autonómiáról szól. A katalógust egészen más dokumentumoknak kell tartalmazniuk. Inkább erénye, hogy egy kérdést próbál mélyebben kidolgozni, s nem csak felületesen.

László Domokos agrármérnök:

Az autonómia kérdése 1920. június 4. óta itt Közép- és Kelet-Európában mindig felbukkan. Sajnos, az autonómia kérdéséért már nagyon sokan ültek Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában, a Szovjetunióban egyaránt. Én sem voltam kivétel, mert 1945. szeptember 23-án a kolozsvári Román Királyi Hadbíróóság két és fél évre ítelt, éppen azért, mert autonómiát követeltünk az ottani magyarság részére. Az államvédelmi hatóságon 93 napig próbálták kiverni ezerkétszázunkból az autonómia gondolatát, de szerencsére nem sikerült. Ezért ma minden fórumon, ahol csak tehetem, az autonómiáról én is hallatom a hangomat. Most, mivel olyan jelentőségűnek tartom a VMDK autonómiatervezetét, én nem jogászként akarok ehhez a kérdéshez hozzászólni. Az a véleményem: ahol a jogi okoskodások beleszólnak ilyen kérdésekbe, ott megbukik minden nemzetiségi kezdeményezés, és minden ilyen kérdés.

Mirnic Károly kisebbségi szakértő

A szerbek kétszázezer embert akartak a Vajdaságba betelepíteni, a magyarok közé. Ezt már egyszer megcsinálták 1918-ban, illetve az azt követő időszakban, és megcsinálták a második világháború után, s most akarták harmadszor megcsinálni. Ebben a helyzetben reagált a VMDK olyan értelemben, hogy nem elégséges a személyi elven alapuló önkormányzat, amely végtére is a kulturális autonómiát, a nemzeti tudatot akarja megőrizni a tájékoztatás, a művelődés, a nyelvhasználat eszközeivel. Közismert az is, mi vajdaságiak mit csináltunk a háborúban. Meg kell mondjam, akik értenek valamennyire is a katonatudományhoz, azok

Keletről Nyugatra Európa közepén

előtt világos, mit jelent, ha egy népességnek 4 %-át besorozzák, elviszik. E fölé általában nem mennek az államok, még abban az esetben sem, ha háborúban vannak és komoly az összetűzés. Az oroszoknál is, a második világháború ideje alatt a lakosságnak 4 %-ánál többet nem mozgósítottak. Ezek a szerbek a mi esetünkben a mozgósítást 10–15 %-ra vitték fel. A tartalékos állománynak 15 %-át mozgósították. Ebben a helyzetben úgy találtuk, hogy még egyet kell lépni, nem elég a személyi elven alapuló önkormányzat, hanem igenis követelni kell a területi, a körzeti autonómiát.

Nagy rokonszenvvel hallgattam Bíró Gáspár előadását. Ha azt mondtam, hogy a titói régi rendszer államnacionalista, vagyis az állam egy nemzetek fölötti politikai rendszert ápolt, valójában majd csak most fog megkezdődni az igazi harc az asszimiláció jogáért. Csak most fog kiépülni az a jogrendszer, amely lehetővé fogja tenni valóban a nemzeti kisebbségek asszimilációját Szerbiában. Ha az nemzetek fölötti jellegű volt, ez most már nem nemzetek fölötti, hanem kimondottan szerb nemzeti tartalmakat szorgalmazó asszimiláció lesz. Ez egy óriási különbség a két korszak között. Azt hiszem, a jogászok ezt nem annyira érzékelik, mint a szociológusok, de ezt mégis meg kell mondanom.

Meglehetősen sötét a jövő, ha arra várunk választ: beleillik-e az autonómia terve a szerb alkotmányos rendszerbe, a jogrendszerbe? Nyilvánvaló, hogy itt *semmi nem illik bele a szerb jogrendszerbe, az alkotmányos rendszerbe*. Semmi köze ehhez. Ennek alapján dialógus kettőnk között nem fog megindulni. Nem véletlenül vittük ezt a nemzetközi fórumok elé. Ez az egyetlen egy reményünk, hogy a nemzetközi fórumok további nyomást fognak gyakorolni a szerbekre. Nagyon nagy kérdés, hogy mennyi fog megvalósulni a kisebbségi belső önrendelkezésből. Nagyon sok találkozási pontot is találtam az RMDSZ most kidolgozott autonómia koncepciója és a miénk között. Ma Szerbiában százával építik az ortodox templomokat, de egyik templom sem különbözik konstrukciójában, díszében azoktól a templomoktól, amelyeket ezer évvel ezelőtt építettek meg. Nem szabad különbözniük. A szerb pátriarka mindig csak a szeretetről beszél, ugyanakkor megáldja azokat, akik félkatonai alakulatokat szerveznek és azokat, akik a harcba mennek.

Nagyon szorgalmaztam a körzeti autonómiánál azt, hogy a körzeti autonómiának legyen joga bizonyos gazdasági intézkedések leállítására a körzet területén. A speciális státusznál is ott nagyon szorgalmaztam azt, bár nyilvánvalóan ellentétes első pillanatra a szabad árucserre, a szabad munkaerővándorlás, a piacgazdálkodás elvével. De nem ellentétese az, amit ők csinálnának abban az esetben, ha *a magyaroknak nem adnak egyetlen egy esetben sem iparendélyt, hanem minden esetben magyar körzetben is csak szerbnek adnának ki*. Itt aztán előáll a konfliktushelyzet és ki kell kényszeríteni, meg kell találni egy jogi formát, amely gyorsan elrendezi ezt a konfliktust. Ilyen jogi forma egészen biztosan elérhető. Nemcsak az ombudsmanokra gondolok, hanem az egyéni jogsérelemre és valószínűleg a kollektív jogsérelemre is vonatkozhatna, mindenesetre valamit lehetne tenni ebben.

A Magyar Szocialista Párt alkotó műhelyében elmondom, hogy nem régen döntöttünk arról, hogy csatlakozunk az EDU-hoz. Nagyon jól tudjuk, hogy az EDU, a Konzervatív Pár-

tok Európai Internacionáléja nem vállalja teljes egészében ezt az autonómia koncepciót, de megpróbálunk megfigyelői státusszal ott lenni. Megpróbáljuk, hátha lehet egy kis lépést tenni ott is, hogy ezt az autonómia koncepciót népszerűsítsük. Értesülésem szerint a Szocialista Internacionálé sem vállalja ezt az autonómiát, egyáltalán a kisebbségi autonómia koncepciókkal nem akar foglalkozni. Nem tudom, nem lenne-e jó mégiscsak, ha a Magyar Szocialista Párt ezt a kisebbségi autonómia koncepciót ott is népszerűsítené. A Magyar Szocialista Pártnak is érzékelnie kell, hogyha így megy tovább, a magyar nemzeti kisebbséget szét fogják szabdalni, és el fog tűnni rövid időn belül, és a probléma a magyar határon fog megjelenni. A probléma akkor nem lesz mindegy az MSZP szempontból sem.

Ágoston András:

Bevezetőmben kértem, hogy mindenki a lehető legkeményebb, illetve a legegyszerűsebb formában mondja el a kifogásait, azt azonban nem ígértem, hogy válaszolunk is. Azért, mert ez nem egy alakulóban lévő alkotmányjogi, jogi dokumentum, miután a vajdasági magyarság már háromszor rászavazott az autonómia elképzelésre. Ez, így, ahogy van, most az a lécs, amit feltettünk a szerb kormánynak: s ha be akar kerülni az európai népek családjába, ezt a lécsot neki át kell ugornia. Mi történhet? A legrosszabb az, ha nekünk nincs igazunk, ha nem jól mértük fel a helyzetet. Akkor belebukunk. Meg vagyunk azonban győződve, hogy nem fog bukással végződni a nagy történelmi játék. Azt remélem, hogy modellként értékeli a jugoszláviai békefolyamat irányítói is ezt a kezdeményezést. Egyrészt támogatnak bennünket a konkrét küzdelmünkben, másrészt megfelelő módon tovább adják a lehetőséget, oda, ahol erre szükség van. Mi teljes egészében tisztában vagyunk azzal, hogy ezzel a modellel mi szakitunk sok mindennel, ami 70 éven át nagyon sok nemzetközi dokumentumban felhalmozódott.

Tisztában vagyunk azzal, hogy itt most vagy minőségileg egy teljesen új korszak kezdődik meg azon a címen, hogy építjük az Európa Házat, vagy visszasüllyedünk a 19. század elejére, amikor megkezdődtek a szabadságharcokkal egybekötött próbálkozások a nemzetállamok létrehozatalára. Mi megint optimisták vagyunk, azt hisszük, nem ez fog bekövetkezni. Dokumentumunk megfogalmazásakor két tényező befolyásolt minket. Egyrészt az, hogy az kerüljön bele, ami nekünk megfelel, amiről úgy gondoljuk, hogy ilyen keretek között, nemzeti identitásunkat megőrizve megmaradhatunk ott a Vajdaságban. Másrészt pedig az, amit abban a pillanatban, amikor mi ezt írtuk a nemzetközi dokumentumok között felhasználhattunk az elképzelésünk alátámasztására. Akkor egyetlen egy nagyon friss dokumentum volt, a Carrington-dokumentum. Persze hogy beépítettük, amit ott össze tudtunk szedni! Az is szedett-vedett dokumentum. Maga a szerző bevallotta nekem egy genfi beszélgetésünkön, amikor 40 percig együtt voltunk, hogy azt a dokumentumot 3 nap alatt írta meg, úgy, hogy közben a 1974-es jugoszláv alkotmányt tanulmányozta. Mert abban van ben-

Keletről Nyugatra Európa közepén

ne a konszenzus ötlete, amit ha tetszik, ha nem, az annyit szidott Edward Kardeljnek kell tulajdonítani.

Mi ezt a dokumentumot három hét alatt állítottuk össze, így lehet olyan amilyen. Ezért nem kívánok reflektálni egyetlen jogi, alkotmányjogi természetű megjegyzésre sem, mert az az igazság, hogy a nagy részét, ha csak jogásként állok hozzá, figyelembe kell vennem. Viszont mi ezt a dokumentumot olyan keretnek tekintjük, amelynek tartalmát később kell kiteljesíteni. Annál is inkább, mert ha a keret megfogalmazásával világosan rakjuk fel a léceket azoknak, akikkel tárgyalnunk kell, és kompromisszumot kell keresnünk, akkor nem árt, ha a dokumentumban vannak olyan részek, elemek, amelyek körül jól el lehet vitatkozni, hogy aztán a lényeg megmaradjon. Itt jutottam el addig a kérdésig, *van-e esélyünk arra, hogy a szerb kormánnyal leüljünk tárgyalni?* Mi azt hisszük, hogy – van. Azért, mert hiába lesznek benn a magyarul beszélő, de szerb pártprogramot teljesítő hölgyek és urak a Szerb Parlamentben, talán többen is, mint mi, mégis, a vajdasági magyarság legitim képviselői mi vagyunk. Miért? Világos a programunk, megszavaztattuk a magyarságot, rá szavazott. Ezek a hölgyek és urak olyan pártokban vannak, amelyeknek a programjai ellentétben állnak a magyarság érdekeivel. Az a tény, hogy mi három éve küszködünk már a nemzetközi politikai színtéren, és hogy elfogadtak bennünket ezen a politikai színtéren, mint egy résztvevőt, már biztosítja számunkra, hogy az ügyvivők a belgrádi nagykövetségekről a továbbiakban is hozzánk fognak jönni eszmecsereire, nem pedig azokhoz a hölgyekhez és urakhoz, akik más pártok színeiben bekerültek.

Nagyon érdekes, hogy ezen a tanácskozáson a legmélyebben szántottak a kisebbségiek, vagy akik a kisebbségi sorsot megélték. Azt akarom hangsúlyozni: a kisebbségi kérdés olyan érzékeny területe, szegmense a társadalmi, politikai életnek, amelyben csupán jogi megfigyeléssel, jogi érvekkel nehéz zöld ágra vergődni. Nincs két egyforma kisebbség. A vajdasági magyarságnak nem jó az az autonómia, amit a németek Dániában, vagy a dánok Németországban megvalósítottak. Egyedülállóknak érezzük magunkat a problémáinkkal. Valószínűleg részben azért, mert nincs elég tudásunk ahhoz, hogy felfedezzük az igazi hasonlatosságot, ami talán meg is van. Mégis úgy gondoltuk, politikai szempontból jó lesz, ha ezt mi csináljuk meg, és ezt a vajdasági magyarság is autentikusnak érzi. Ha mi valakitől átvettünk volna egy modellt, lehet, hogy jobb lett volna, lehet, hogy koherensebb jogi anyag lett volna. Eleinte gondolkodtunk rajta, hogy kérünk legalább 23 jogi szakértőt, de aztán azt mondtam, hogy így nem lesz dokumentum három hét alatt, ha most leülünk és jogi oldalról megvilágítva próbálunk egy remekművet alkotni. Vállaltuk az összes ezzel járó felelősséget és egy saját elképzeléssel léptünk fel. A vajdasági magyarság ezt honorálja, ők ezt már a sajátjuknak érzik. Nekünk olyan követeléseink vannak, amelyek az eddigi nemzetközi gyakorlattal nem indokolhatók. Viszont ebből nekünk hasznunk volt, olyan értelemben, hogy a vajdasági magyarok felfogták, hogy a pártállami érától különbözően, mégiscsak van akkora demokrácia, hogy hiába szid keményen bennünket az egész sajtó, pocskondiáz az összes releváns politikus, mi mégis ott vagyunk, mégsem zártak be bennünket. Amikor ezt a vajdasági

Magyarország és a magyar nemzet az új Közép- és Kelet-Európában

magyarok felfogták, akkor megkaptuk azt a bizalmat, ami háromszor-négyszer már a választásokon is megmutatkozott. Azt hiszem, az egyezés, amit egyszer majd a nemzetközi körülmények által kikényszerített és a szerb kormánnyal folytatott dialógus után elérünk, valószínűleg nagyon sok mindenben nem fog hasonlítani ehhez a szöveghez. Amit most itt hallottunk és máshol, máskor még hallani fogunk, az mind érvanyagul fog szolgálni a szerb kormánnyal folytatott dialógus során. Mert, ahogy mondtam, mi valóban optimisták vagyunk, hisszük, hogy valóban sor kerül a dialógusra.